

Raymond Aron

*Dix-huit leçons sur la société industrielle**

ERIK DE GIER

De Franse socioloog Raymond Aron (1905-1983) is weliswaar in ons land en elders geen onbekende, maar op een blijvende belangstelling buiten Frankrijk kan hij als sociale wetenschapper niet bogen. Zo besteedt George Ritzer geen afzonderlijke aandacht aan hem in zijn recente *Modern Social Theory*. Aron was overigens niet alleen socioloog. Hij werkte afwisselend tevens als journalist, historicus en filosoof. Een dergelijke brede oriëntatie treft men nog maar zelden aan onder sociale wetenschappers. Alleen al om die reden is het jammer dat Aron enigszins in de vergetelheid is geraakt. Bovendien zou zijn Sorbonne-trilogie, waarvan *Dix-huit leçons sur la société industrielle* het eerste deel vormt, niet misstaan in de actuele discussie over de derde weg.

Net benoemd op een sociologische leerstoel aan de Sorbonne is Aron in de periode 1950-1960 geobsedeerd door het vraagstuk van de industriële samenleving. De term industriële samenleving is voor het eerst in de negentiende eeuw gebruikt door Saint-Simon en Comte als typering voor het nieuwe economische samenlevingstype dat de militaire orde van het Ancien Régime opvolgt. Voor Aron is de industriële samenleving veeleer de maatschappij 'dans laquelle les grandes entreprises constituent la forme caractéristique de l'organisation du travail'. Zijn fascinatie voor dit type samenleving werd enerzijds opgewekt door het in 1940 verschenen *The Conditions of Economic Progress* van de Australische econoom Colin Clark. Daarin betoogde Clark dat het mogelijk is kapitalistische en communistische economieën, ondanks het verschil in politiek systeem en ideologie, met elkaar te vergelijken in termen van groei van het nationale product. In zowel Oost- als West-Europa kenmerkte de economische groei zich destijds door een verschuiving van werkgelegenheid van de agrarische naar de industriële en dienstensector.

* Paris: Editions Gallimard, Collection Idées, 1962

Anderzijds vloeide zijn fascinatie voor het thema voort uit de zogeheten Marx-Pareto confrontatie. Pareto hing het concept van een leidende klasse aan, terwijl Marx het idee van twee sociale klassen, een uitbuitende en een uitgebuite, propageerde. In de praktijk kwam het niettemin op het zelfde neer. De Bolsjewieken gedroegen zich als de leidende klasse en trachtten de oude leidende klasse te elimineren.

De Sorbonne-trilogie bestaat, behalve uit *Dix-huit leçons*, uit *La lutte de classes* en *Démocratie et totalitarisme*. Er bestaat nog een vierde deel dat is gewijd aan de landen van de derde wereld, maar dit is nooit uitgegeven. Aron vond het niet goed genoeg voor publicatie.

De drie delen bestrijken drie collegejaren tussen 1955 en 1960. Aanvankelijk was het niet de bedoeling van Aron zijn uitgebreide aantekeningen in boekvorm uit te brengen. De collegereeks *Dix-huit leçons* voor sociologiestudenten met weinig economische kennis vond plaats in de periode 1955-1956 en werd pas in 1962 gepubliceerd. Het boek bestaat uit drie delen. In het eerste introducerende deel werkt Aron zijn sociologische methode verder uit en besteedt hij uitgebreid aandacht aan de betekenis voor hem van Tocqueville, Montesquieu en Marx. In het tweede deel verschuift de aandacht geheel naar de industriële samenleving en het vraagstuk van economische groei. Aan de hand van de volgende vijf voor een industriële samenleving kenmerkende punten vindt een systematische vergelijking van de twee systemen plaats: scheiding van de onderneming van het gezin, een technologische verdeling van arbeid, de accumulatie van kapitaal, rationele economische calculatie en de concentratie van arbeid op de werkplek. De vijf punten zijn reëel in zowel Oost als West. Verschillend zijn echter de eigendom van de productiemiddelen en de dominantie van de markt versus de centrale planning.

In het slotgedeelte van zijn boek gaat Aron dieper in op de twee typen industriële samenleving en besteedt hij onder meer aandacht aan de thema's zelf-destructie van het kapitalisme, socialisatie van Europese economieën en vertraging van economische groei.

Hoewel in een heldere en zeer toegankelijke stijl geschreven, is *Dix-huit leçons*, in tegenstelling tot *La lutte de classes* een nogal abstract boek. Het wekt volgens Aron bij sommige commentatoren ten onrechte de indruk dat er historisch gezien sprake zou zijn van een convergentie van beide systemen. Integendeel, Aron meent en werkt dat in de twee andere delen van zijn trilogie veel duidelijker uit, dat het kapitalisme en het communisme vooral sociaal en politiek volstrekt onverenigbaar zijn. Hoewel Aron zeker niet de spoedige ondergang in 1989 van het communistische systeem voorzag, was hij van mening dat een communistisch regime op den duur volstrekt onhoudbaar zou blijken. In lijn met Daniel Bell voorzag hij het einde van het tijdperk van de grote ideologieën.

In een evaluatie van *Dix-huit leçons* kort na de dood van Aron wijst Christian Stoffaës op de blijvende actualiteit van het boek. De kracht ervan zit vooral in de gecombineerde economische en sociologische analyse, waardoor een eenzijdig sociologisme dan wel economisme wordt voorkomen: 'Les rapports entre l'analyse sociologique et l'analyse économique demeurent toujours étroits et on ne peut comprendre la croissance économique sans comprendre les structures culturelles, sociales, politiques, et réciproquement'. Daaraan kan worden toegevoegd dat het boek een vroeg voorbeeld is van internationale comparatieve (typologiserende) analyse en dat het bovendien een theoretische en een historische benadering combineert.

Na publicatie in 1962 werd het boek al snel een verkoopsucces in Frankrijk en ook daarbuiten. Curieus in dit verband is dat Aron zelf meer tevreden was over het meer praktische *La lutte de classes*. Het boek werd spoedig vertaald in het Engels (1967) en later ook in het Duits, Italiaans, Spaans, Catalaans, Portugees en Arabisch.

De ontvangst in kranten (*Le Monde*), weekbladen (*The Economist*, *The Times Literary Supplement*) en vaktijdschriften (*Cahiers internationaux de sociologie*, *British Journal of Sociology*) was in het algemeen gunstig.

Aron overleed in oktober 1983 aan een hartstilstand. Ruim een half jaar daarvoor had hij nog ons land bezocht om de derde Duijkerlezing in de Waalse kerk in Amsterdam uit te spreken over *Het socialisme en de sociologie van Durkheim en Weber*. Met hem ging een 'spectateur engagé' heen wiens Sorbonnetrilogie het ook vandaag de dag nog verdient gelezen te worden.

Literatuur

Aron, Raymond, *La lutte de classes. Nouvelles leçons sur les sociétés industrielles*.

Editions Gallimard, Paris 1964.

— *Démocratie et totalitarisme*. Editions Gallimard, Paris 1965.

— *Mémoires. 50 ans de réflexion politique*. Julliard. Paris, 1983.

Bavarez, Nicolas, *Raymond Aron. Un moraliste au temps des idéologies*.

Flammarion, Paris 1993.

Colquhoun, Robert, *Raymond Aron. The Sociologist in Society 1955-1983*. Sage Publications 1983.

Ritzer, George, *Modern Social Theory*. McGraw-Hill, New York, 1996.

Stoffaës, Christian, La 'société industrielle' trente ans après. In: *Commentaire*, Février 1985, Vol. 8, Numéro 28-29, p. 238-241.